

ÂŞIK TARZI ŞİİR GELENEĞİNDE HALK EĞİTİMİ*

Nevin AKKAYA**

ÖZET: Âşık tarzı şiirler halkın duygularını, düşüncelerini, değerlerini en iyi yansıtan ve gelecek kuşaklara aktaran halk edebiyatı ürünleridir.

Eğitim kurumlarının en ücra köşelere kadar yaygınlaşmadığı dönemlerde bu söyleyişler, deyişler zaman zaman birer ders malzemesi olabilecek türden eserlerdir. Âşık tarzı şiir geleneğindeki nasihatnameler başlı başına ders verici nitelikte şiirlerdir.

Halk şiiri örnekleri incelendiğinde, özlerinde ulusumuzun köklü tarihi, kültürü, toplumsal yaşama bakışı gözlemlenir. Toplumun ahlakına ve değer yargılarına uygun olarak oluşturulan bu eserler iyiden doğrudan ve güzelden yana topluma iletiler verirler.

Bu araştırmada 17. yy. âşıklık geleneğinde yetişmiş, bu türün en önemli temsilcileri olan Âşık Ömer, Karacaoğlan ve Gevheri'nin şiirleri taranarak âşıkların halkın eğitim anlayışını yansıttığı düşünülen şiirler, dörtlükler seçilmiş ve incelenmiştir.

Araştırmanın evreni 17. yüzyıl halk şairleri, örneklem ise 17. yüzyıl halk şairlerinden Aşık Ömer, Gevheri, Karacaoğlan'dır. Araştırmanın evren ve örnekleminin 17.y.y seçilmesinin nedeni âşıklık geleneğinin bu dönemde altın çağını yaşamış olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Âşık şiiri, Halk eğitimi, Karacaoğlan, Gevheri, Âşık Ömer

ABSTRACT: The poetries of minstrel style are the product of the folk literature that reflect people's feelings, thoughts, values and pass them on to the future generations. The time when the educational institutions weren't so common in the past, these pronouncements and phrases became the opus that could be a kind of advice material. *Nasihatnames* are the admonishing poetries which existent in the tradition of the poetry of the minstrel style. If the examples of the folk poetry is examined, radical history of our nation, culture and their view to the social life is observed. These works that generated moral and value judgement of the society give messages to the community about favor, ethical and beauty. In this study, poetries of Aşık Ömer, Karacaoğlan and Gevheri who trained in the tradition of minstrelsy in the 17th century and the most important representatives of this kind were scanned, and the poetries, quatrains of the minstrels that reflect of the people's education concept were selected and analyzed. The size of the study is the folk poets from 17th century and the sample is Aşık Ömer, Gevheri, Karacaoğlan who were the folk poets from 17th century. Due to the fact that the tradition of minstrelsy lived the golden age in the 17th century, 17th century for the size and the sample of the study was chosen.

Keywords: Ashik's Poem, Education of public, Karacaoğlan, Gevheri, Aşık Ömer

1.GİRİŞ

Eğitim, bireylerin genç yaşlı ayrımı yapmaksızın yaşanılan toplumun değerlerini toplumsal yaşama uygun davranışlarını benimsemesini sağlar. Eğitim, insanları yaşanılan toplumla uyumlu hale getirmek ve etkilemekle yükümlüdür. Bu etkileme sürecinde, toplumun yaşadığı kültür benimsetilerek bu kültürün gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanır. Eğitim, kültürün dünü, bugünü ve yarını da içeren oldukça geniş bir zaman dilimini kapsar.

* Bu makale Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı ve Ege Üniversitesi Türk Dünyası tarafından 19-25 Nisan 2010 tarihinde Çeşme'de düzenlenen II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr.; Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğt Fak, Türkçe Eğitimi Bölümü, İzmir.nevin.akkaya@deu.edu.tr

Bir toplum eğitimle ilgili hedefler ortaya koyarken bu hedeflere ulaşmak için yararlanacağı kaynakları da belirler. Bu kaynaklar bazen bilinçli bir farkındalıkla seçilirken; bazen de doğal ortam içinde kendiliğinden gelişir. Bu kaynakların içinde edebiyat yapıtları önemli bir yer tutar.

Sözgelimi Tevfik Fikret' in yeni bir insan tipinin yetişmesine yönelik şiirleri, görüşleri ve telkinleriyle dolu Haluk' un Defteri adlı eseri, aynı şekilde N. Kemal, A. Mithad, H.R.Gürpınar, M. Âkif Ersoy, R.Nuri Güntekin, Y.Kadri Karaosmanoğlu gibi daha pek çok şair ve yazarımızın da değişik özelliklere sahip olduklarını ve kendi görüşleri doğrultusunda yeni insan tipleri yaratmaya çalıştıkları görülmektedir. (Kavcar, 1982:2) Edebiyat terbiyesinin insanın şahsiyeti üzerinde geliştirici bir etkisi vardır. (Genç,2007:5) Edebiyatın insan ruhunu iyiye güzele doğru yüceltmesi yanında toplumlara yön veren bir özelliği vardır. Bu yönüyle eğitim ve edebiyat birbirleriyle etkileşim içinde olan, birbirlerini tamamlayan olgulardır.

Halk edebiyatı kaynağını halktan alan bir edebiyat olduğu için eserlerinde de halkı eğitmek yönünde eğitim unsurlarını içinde barındırır.

Âşıkların şiirlerinin büyük bir çoğunluğunda öğreticilik özelliği bulunmaktadır. Öğüt vermek, türlü bilgileri öğretmek, yaşamın çeşitli cilveleri ile elde edilmiş tecrübelerden ve onlardan çıkarılabilecek derslerden dinleyicilerin yararlanmasını sağlamak amacıyla âşıklar sanatlarını kullanmışlardır. Bazı âşıkların bu türdeki şiirlerinden kopmuş dizeler ya da bentler bir atasözü gücü ile kuşaktan kuşağa aktarılarak dillerde dolaşmıştır.(Boratav, 1969:29)

Özellikle dinî-tasavvufî halk şiiri konusunda eserler ortaya koyan halk şairlerini dünyanın faniliği, Tanrı'nın çizdiği mutlak kader, tanrı sevgisi, ilahî emirlere saygı gibi konularda, şiiri bir öğretim ve eğitim vasıtası olarak kullanmışlardır. (Başgöz, 1968:19) Halk şairi eserleriyle kültürün aktarıcısı olmuştur.

Âşıklarımız eski çağlardan beri halkın duygu ve düşüncelerine tercüman olmuş, kendi yaratıcı güçlerini de kullanarak yaşanılanları dile getirmişlerdir. Buldukları bölgelerin öz dilini kullanmaları, halkın anlayabileceği ifadelerle yer vermeleri onları daha etkileyici kılmış ve eserlerinin ölümsüzleşmesine yardımcı olmuştur. Sosyal, kültürel ve ekonomik olayları anlatarak halkın dili, kulağı, kalbi olan âşıkların eserleri incelendiğinde özellikle tabiat, din, savaş, fakirlik, geçimsizlik, aşk, ölüm, hasretlik ve toplum konularına ağırlık verildiği görülür. Âşıklarımız bu konuları ele alırken sorunları dillendirmenin yanında halka yol gösterir, nasihat verir, usta malı sözler söyler ve gençleri eğitirler. (Şahin, 1983:16-23)

Âşıkların halka bildiklerini anlatmak, halka bir şeyler öğretmek amacıyla yazdıkları şiirlere nasihat denir. Halk şiirinde öğretici şiirler "Nasihat" adı ile anılmaktadır. Bu tür şiirler halka bir şeyi öğretmek, bir fikrin propagandasını yapmak için kullanılmaktadır. Ayrıca sadece nasihat etmek için yazılan atasözü destanlarından dinî tasavvufî şiirlere kadar çeşit çeşit şiir içinde didaktik unsurlarla karşılaşmaktadır. (Başgöz, 1968:19)

Çağının kültür değerleri içinde yoğrulan ve yeterli birikime kavuşan âşık, devrinin estetik anlayışına uygun şiirlerini yazar. Yalnızca nasihat için yazılan atasözü destanlarından, dinî-tasavvufî şiirlere varana kadar her çeşit şiir içinde didaktik öğeye rastlanır. Bu nedenle bu tür şiirlerin belli özelliklerinden bahsetmek zordur. (Başgöz, 1968:10)

Amaç

Bu araştırmada 17. yüzyıl âşık tarzı şiir geleneğinin temsilcilerinden Karacaoğlan, Âşık Ömer ve Gevheri'nin şiirlerindeki halk eğitimi ile ilgili unsurlara nasıl yer verildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

2.YÖNTEM

Karma modelde desenlenmiş bu çalışmada betimsel yöntem ve doküman inceleme yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Doküman incelemede Fuat KÖPRÜLÜ' nün Türk Saz Şairleri adlı eserindeki yüzyıl tasnifi temel kaynak olarak alınmıştır. Şiirlerin incelemesinde Şükrü Elçin'in Gevheri Divanı, İstanbul Maarif Kütüphanesi Âşık Ömer Divanı, İlhan Başgöz ve Öner Yağcı, Karacaoğlan adlı yapıtları kullanılmıştır. Şiirler içerik çözümleme yöntemi ile incelenmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

17.yy Âşık tarzı şiir geleneğinin usta temsilcileri olan Âşık Ömer, Gevheri ve Karacaoğlan'ın şiirleri incelendiğinde, şiirlerde toplumun ortak değerleri ve kültür anlayışına uygun olarak bireylerin yönlendirildiği, âşıkların halkın eğitimine şiirler aracılığıyla yardımcı oldukları ve bu değerleri geniş kitlelere yayarak güçlendirdikleri dikkat çekmektedir. Âşıklar, yaşadığı toplumu, kendini diğer insanlara göre daha iyi çözümleyen ve bunu dile getirebilen kişidir. Birey ve toplumdaki her türlü aksaklığı ve yanlışlığı görebilen âşık, bu konuyu şiirlerinde dillendirerek; bireysel, toplumsal, ahlakî ve dinî yönlerden birey ve toplumun gelişmesini sağlar.

Âşık kahvelerinde, köy odalarında, düğünler, bayramlar, sıra gecelerinde söylenen bu şiirler birer eğitim aracı olarak toplum düzenini sağlamada istedik birey özelliklerini irdeleyerek, toplumun gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu halk edebiyatı ürünleri sahip oldukları gelenek taşıyıcılığı, sosyal motivasyon, yararlılık, bütünleştiricilik, dengeleme, bir düşünceyi destekleme, sosyal eleştiri ve denetim mekanizması, dikkat çekme, az sözle çok şey anlatma, son sözü söyleme, kıssadan hisse kapma, gerilimleri yumuşatma, eğlendirme, güldürme ve rahatlatma fonksiyonlarıyla sosyal yapının güçlü tutulmasında çok önemli görevler yüklenmektedir.(Oğuz ve diğerleri, 2004: 316)

Sözgelimi Âşık Ömer' in ;

***Benim ahvalime vakıf olanlar eylemez tayîb
Ne bilsin cahil ü nâdân nedir man' â, nedir terkîp
Feraset eyle gel haşâ vü kellâ nedir tekzip
Bu yolda varsa noksanım eğer, elbet olur tertip***

(Âşık Ömer Divanı, 1944: 4)

Dizeleriyle cehalet yerilmekte, cahil insanların anlayış ve kavrayıştan uzak oldukları belirtilerek, bu durumdan kurtulmak için gayretin önemi vurgulanmaktadır. Şair, kendisini bu yolda eksikliklerini bildiğini, bu farkındalığın da bir erdem olduğunu hissettiriyor. Kültürümüzde kişinin kendini bilmesi en büyük erdem, en büyük bilgidir. Tıpkı Yunus'un da dile getirdiği gibi "***İlim ilim bilmektir/ İlim kendin bilmektir /Sen kendini bilmezsen/ Bu nice okumaktır.***

Şair, bilgili insanlarla sohbet etmenin kişinin bilgisini, görgüsünü arttıracaklarını dile getirerek, bilgiyi ve bilgili insan olmanın önemini de şöyle dile getirmektedir;

***Ehli hakikatle olan musahîp
Kemali marifeti olmada kâsîp
Mekân katın bilen ehli manasîp
Sanma bu kâf ilmini her lisan okur***

(age, 1944, S:45)

Öyle bir zamana gelinmiştir ki ilim sahipleri birbirinden kopmuş, bilgi alışverişinde bulunmak, birbirlerine sahip çıkmak yerine, birbirlerinden uzaklaşmışlar ve ayrı düşmüşlerdir.

Böyle olunca cehalet artar, adalet kalmaz. Bu durum elbette ki bilginin artmasına ve kazanılmasına engeldir. Bilgi sahipleri halkı eğitmek zorundadır, ihtilaf değil, ittifak zamanıdır;

**Hey medet şimdengeru âlemde rahat kalmadı
Bozulup gitti cihan sahip adalet kalmadı
Böyle bir vakte eriştik şu fenada hayf kim
Ehli irfan arasında hiç muhabbet kalmadı** (age, 1944, S:18)

Halkın eğitiminde bilge kişilerin nasihatleri çok önemlidir. Bir tecrübe ile başkaları da aynı hataya düşmesinler diye baştan geçenler anlatılır. Ancak kişi benliğinde nasihatten rahatsız olma yanı vardır. Eğitimde tecrübenin hakkını teslim etmek gerekirken, bunu göz ardı edenler için söylenecek bir söz vardır: Âşık Ömer'in de dediğince, kendi düşen ağlamaz;

**Âşık Ömer bunu hilâf söylemez
Nasihat eyler de kimse dinlemez
Kendi kusur ile düşen inlemez
Ecel oku girdi serden içeri** (age, 1944, S:21)

Cahil insandan -niyet kötü olmasa da- fayda yerine zarar gelir. Tıpkı “cahille yol şaşılır arifle dağ aşılır” atasözündeki gibi akıllı, bilgili insanlarla sohbet etmek, bilgiyi, görgüyü arttırır, kişinin bahtını açar, karşılaştığı engelleri kolaylıkla aşmasına destek olur;

**Ger diler sen bulasın iki cihanda devleti
Arifan ile cihanda eyle daim ülfeti
Cahilü nadan ile âlemde etme sohbeti
Ya elinden, ya dilinden bir zarar eksik değil** (age, 1944, S:32)

Tanrı sevgisi gönlünde olan mümin dünya ihtirasından kurtulmalıdır. Mübarek gün telakki edilen cuma günü sadece ibadetle geçirilmelidir. Din eğitimi konusunda şair, bugünün önemine işaret etmektedir;

**Aşıkı sadık olanın terki dünyadır işi
Mü'min oldur ki anın dünyada rastgelmez işi
Hak buyurmuş bana lâyıık, her kim işlerse işi
Bir sevabı bin yazılır ol mübarek Cum'a günü** (age, 1944, S:55)

İnsan tabiatında yetinmeme, hep daha fazlasını isteme duygusu dikkat çekicidir. Tanrının verdiğiyle yetinmez, gözü doymaz bir şekilde yaşar. Bu anlayışla hem kendine hem de çevresine zarar verir. Bu muhteris ruhun teskin edilmesi, nefsinin terbiye edilmesi gerekir;

**Hüdâ'nun verdiğiine olmadım kail
Gönül ata dona dilbere mâil
Olmuş iken bir dem devlete nâil
Kıymetin bilmedim tez elden gitti** (Elçin, 1987, S:20)

Huzur bulmak isteyen insanın önce sabrı ve sükûnu olması gerekir. Kanaat bitmeyen hazinedir, diye bir Arap atasözü vardır. Yetinmeyi bilmeyen insan şairin de dediği gibi çoğun peşinde koşarken azı da kaybeder;

*Yine cûş eyledi bu derdli yürek
Sînemi Çâk etti bu devri-i felek
Mevlâ'nın verdiği kanâat gerek
Gönül çok isterken az elden gitti*

(age, 1987: 20)

Görmek isteyen gözler için doğada pek çok öğretici, ibret verici sahneler vardır. Nice hikmetleri ancak sezgisi kuvvetli, feraset sahibi olanlar farkedebilir;

*Arif ol çekme fenânın zerre kadar mihnetin
Her kulun Mevlâ'sı birdir ol verendir kısmetin
Görmek istersen Cenâb-ı Kibriyâ'nın hikmetin
Her seher vaktinde var deryâya bak da ibret al*

(age, 1987, S:77)

XVII. yüzyılın güçlü sesi, Türk dilinin güçlü temsilcisi Karacaoğlan da, yaşadıklarını tecrübe inbiğinden süzüp, halkın eğitimi için çok önemli tavsiyelerde bulunur. İyiliğin, hatırmazlığın, kişinin kendini bilmesinin önemi vurgulanarak, tüm insanlığın birbirine sevgi, hoşgörü, kardeşlik duygularıyla sarılması gerektiğini dile getirir. İnsan için en büyük erdemlerden biri de ketumluktur. Boşboğaz insan, hem kendisine hem başkalarına zarar verir. Bilen insan iki dinler, bir söyler. Her söze bildim diye atılmaz. Dinleme ve konuşma adabının gereğini bilir. Gönül yıkmak değil, gönül yapmak gerekir. Cahil insan, iyi niyetli olsa da, farkında olmadan gönül kırar ki buna kaç yapayım derken göz çıkarmak buyrulur. Akıllı insan kendini bilendir. Kişi önce kendini bilmelidir. Kendini bilmeyen insan bazen bunu istenmedik şekilde öğrenebilir. Bilgi üstünlüktür. "El ârifdir, kendi kendi kendini/(yoksa) dağıdırlar duzağını, fendini" diyor, Karacaoğlan: Dinlemeyi bilmek, öğrenmeye hevestir. Sevenin, sevginin kıymetini bilmekse, gönül ehline bir mirastır. Kötü, bilgisiz, kaba insanlarla dost olmak kişiye zarar verir, onu olmadık yerlerde küçük düşürür, rezil eder, şair nasihatnamesinde bu düşüncelerini şöyle dile getirir:

*Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan, gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelince
Anı yad ellere açıcı olma*

*Mecliste ârif ol kelâmı dinle
El iki söylerse, sen birin söyle
Elinden geldikçe sen eylik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma*

*Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asilzadelerden hiç kemlik gelmez
Sen eyilik et de o zayi olmaz
Darılıp da başa kakıcı olma*

*El ârifdir, yokla kendi kendini
Dağıdırlar duzağını, fendini
Alçaklarda otur, gözet kendini
Kati yükseklerden uçucu olma*

*Muradım nasihat bunda söylemek
Size lâıyk olan onu dinlemek
Sev seni seveni, zay etme emek
Sevenin sözünden geçici olma*

*Karac'oğlan söyler sözün, başarır
Aşkın deryasını boydan aşırır
Seni bir mecliste hacil düşürür
Kötülerle konup göçücü olma*

(Başgöz, 1984: 54-55)

Acılar çekerek tecrübe kazanan insan, kötü günün de iyi günün de farkındadır. Hiçbir gün baki değildir. Kendini bilmeyen cahil insan, birisi yıkılıp düştüğünde bu zayıflığa güler. Oysa güçlülük; düştükten sonra kalkmasını bilmektir;

*Gam kasavet çekme divane gönlüm
Her zaman dünya başa dar olmaz
Yıkılıp düşene gülme sakın sen
Yiğit düşüp kalkmayınca belli olmaz*

(age, 1984: 88)

Karacaoğlan bu şiirinde yaşamın gelip geçici olduğunu, bu sebeple sıkıntılar üzerinde durmamak gerektiğini öğütlemiştir. Yaşamda her sıkıntının elbette bir sonu vardır. İnsanoğlu, gelecek güzel günleri için umudunu kaybetmemelidir. İnsan, yaşamının kıymetini bilmeli, mertçe yaşamalı, inançla umutla yarınlara kucak açmalı ve sıkıntılardan kurtulmak için çaba göstermeli, sabretmeyi bilmelidir.

*Koyun meler kuzu meler
Sular hendeğinde dolar
Ađlayanlar bir gün güler
Gamlanma gönül gamlanma*

*Yiğit yiğidin yoldaşı
At yiğidin öz kardeşi
Sağlıktır cümlenin başı
Gamlanma gönül gamlanma*

*Yiğit yiğide yad olmaz
İyilerde ham süt olmaz
Bin kaygı bir borç ödemez
Gamlanma gönül gamlanma*

*Yiğit yiğide yar olur
Kötülerde ham süt olur
Kara gün ömrü az olur
Gamlanma gönül gamlanma*

*Naçar Karac'Oğlan naçar
Pençe vurup göğsün açar
Kara gündür gelir geçer
Gamlanma gönül gamlanma*

(age: 1984: 56)

Şaire göre Tanrı'nın yarattığı her kul kıymete değerdir, küçük görülmemelidir. İnsanoğlundaki güzelliğin takdiri Tanrı'nın olduğu için kimse fiziksel görünümüne göre aşağılanmamalıdır.

*Bana kara diyen dilber
Kaşların kara değil mi?
Yüzünü sevdiren gelin
Kaşların kara değil mi?*

*Beni kara diye yerme
Mevla'm yaratmış hor görme
Ala göze siyah sürme
Çekilir kara değil mi?*

(age, 1984: 77-78)

Şair bu şiirinde de insanın değerini belirleyen unsurun kıyafetleri değil, davranışları ve kişiliği olduğunu vurgular.

*Giden gelmez giden gelmez
Aşnasın ağlatan gülmez
Giyim ile meydan olmaz
Vur kantara tart yiğidi*

(age, 1984: 88)

Karacaoğlan sıkıntılarının geçici olduğunu, insanın sabırla bunlara katlanması gerektiğini öğütler. Çoğu şiirlerinde öğütlediği gibi insanın en büyük erdemi, iyi olmasıdır. İyi insan sabırlı, insan ilişkilerinde iyi düşünceli ve hayata karşı cesurdur.

*Gam kasavet çekme divane gönül
Her zaman da dünya başa dar olmaz
Yıkılıp düşene gülme sakın sen
Yiğit düşüp kalkmayınca bell'olmaz*

*Avluda bağlıdır yiğidin atı
Her nere varırsan söylenir methi
Altına batırsan iy'olmaz kötü
Aslı ham demirden, gevherden olmaz*

*Yiğit olan yiğit biner atlanır
Kötüler de her cefaya katlanır
Yiğit gölgesinde yiğit saklanır
Namertlerde gölge olmaz ar olmaz*

*Karac'Oğlan melül mahzun oturur
Ağlamaktan kendi yaşın bitirir
Herkes ataşını buradan götürür
O dünyada ataş olmaz har olmaz*

(age, 1984:168)

"Gurbet ilde padişahlık sürmeden

Vatanında züğürt olmak yeğ imiş” dizelerinde de şair memleket sevgisinin her türlü maddi zenginlikten üstün olduğunu,

*“Güz gününde av avlanmaz
Yaz gününde at bağlanmaz”* dizelerinde halk inanışlarını,

*“Kadir kıymet bilmez imiş her kişi
Kadir kıymet bilir ile gidelim”* dizelerinde hatır saymanın önemini,

*“Yürü bre yalan dünya
Sana konan göçer bir gün
İnsan bir ekin misali
Seni eken biçer bir gün
Ağalar içmesi hoştur
O da züğürtlere güçtür
Can kafeste uçan kuştur
Elbet uçar gider bir gün”* dizelerinde hayatın ölümle sonuçlanacağı dünyanın fani olduğu, bu yüzden insanın bu dünya için kötülük yapmaması gerektiği hissettirilir.

Karacaoğlan şu şiirinde de sözünden dönmenin bir dosta yakışmayacağı uyarısını yaparken, yine kötüyle dost olmanın mutlaka insana kötülük getireceğini, bu nedenle kötülerle dost olmaktan uzak durmak gerektiğini öğütler. Bir başka şiirinde de dostların sözünde durması gerektiğinin altını çizer.

*Arap at üstünde kaldı postumuz
İkrarından döndü m’ola dostumuz
Yarın bir gün kara toprak üstümüz
Çürütür hey benli dilber çürütür*

*Yüksek olur Arap atın kaltağı
Issız kalmaz koç yiğidin yatağı
Yaklaşma kötüye değer eteği
Geri dur hey benli dilber geri dur*

(age, 1984: 168)

*Sen asla kötüyüney eyleme Pazar
Hamaylılar takın değmesin nazar*

(Yağcı, 1984:198)

*Sağlıktır her işin başı
Gamlanma gönül gamlanma* (age, 1984: 221) diyerek insanın en kıymetli hazinesinin sağlık olduğunu da dile getirir.

Şaire göre insanın en büyük erdemlerinden birisi yalan söylememektir. Ona göre âşıklar, topluma yol gösteren bir törenin temsilcileri olduğu için yalan söylememeleri gerekir. Davranışlarıyla topluma örnek olması gereken kişilerdir.

*Aşığız biz yalan yakışmaz bize
Gelin hiç söylemez, kız nazlı güzel*

(age, 1984: 235)

Benim yarım bana yalan söylemez

*Söylerse gıybetimi eylemez
İl yanında ikrarını söylemez
İlleri uyut da gel dedi bana*

(age, 1984: 253)

*Yalnız git yoldaş olma yüzsüze
Selam verme erkansızca yolsuza
Komşu olma namussuza arsızca
Akibet üstüne hile getirir*

(age, 1984: 267)

*Size derim size yaren yoldaşlar
Kavli yalan dostu sevmeli değil*

(age, 1984: 253)

*Karac'oğlan der ki her sözüm hakır
Yiğit olmayanın yalanı çoktur
Cehennem yerinde hiç ataş yoktur
Herkes ataşını bile götürür*

(age, 1984: 267)

XVII. yüzyıla damgasını vurmuş şairlerinden biri olan Gevherî, her zaman vefasız dostlardan sitemkâr olmuş, insanı insan yapan hasletlerden belki de en önemlisinin ahde vefa olduğunu şiirlerinde vurgulamıştır. Yabancılarla ahvali anlatmak yersiz bir harekettir. İnsan ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken noktalardan bahseden Gevherî, ahde vefa göster, sözünde dur, iltifatlarını gizlice yap, diye öğüt veriyor.

*Derd-i derûnumdan âh eylemezdim
Dostumda zerrece himâyet olsa
Yâde ahvâlîmi hiç söylemezdim
Kendüsünde sehl-i nezâket olsa*

(Elçin, 1984: 34)

*Sen ahde vefâda eylesen karar
Nihânî iltifat eylesen hezar
Ne kadı muhtesib ne hâkim duyar
Zerre kadar sende riâyet olsa*

(age, 1984: 34)

*Gevherî der yiğit dursun sözüne
Âşıkın kan dolagelür gözüne
Kimdir hasmım gelsün meydan yüzüne
Ya o kala ya ben kalam yâr ile*

(age, 1984: 54)

Birisini mahcup etmek görgüsüzlük, densizliktir. Her şeyin aşırısından kaçınmak gerekir; nitekim arzulanan bir davranış biçimi sayılan nezaketin bile aşırısı zarardır. İnsanın hakkını araması bilinçle ifade edilebilir, ama hakkını aramanın bir yolu da haddini bilmektir. Erkânı, edebi gözetmek, iyi ve bilinçli insan olmanın temel koşullarındandır;

*Kerem eyle bizi hacil düşürme
Sakın nezâketin haddin aşırma*

***Aklın alup sevdiğimi şaşırma
Edepler erkân ile gir selâm söyle***

(age, 1894: 60)

Gaflet, farkında olmamaktır, bilmemektir. Bu dünyanın geçiciliğini bilen insan, dünya için savaşmanın anlamsızlığını öğrenmiştir. Acıdan ölen yoktur, öyleyse bir derdi dert edinip, gününü heba etmenin de anlamsızlığını kavramak gerekir;

***Gevherî gözünden akıtma yaşı
Gaflettir âlemde cümlelerin başı
Sakın dünya için etme savaşı
Cihânda acıdan ölmedi kimse***

(age, 1984: 77)

Din eğitimi bir mümin için önemlidir. Gevherî, aşkın rüsvalık olduğunu, gerçek olanın Tanrı sevgisi olduğunu ifade ederek, mahşer günüyle ilgili Sırat, Mizân ve Sual'i öngörüp, uhrevî hayata dair bilgiler vermektedir;

***Gevherî der âşık olan itmez âr
Tut yüzünü Hakk' a Hûda' ya yalvar
Mahşer günü üç nesneden korkum var
Biri Sırat biri Mizân bir Sual***

(age, 1984:148)

İş görmek, muhtac olana yardım etmek insani bir davranıştır. Hak gözetmek, insanlık gereğidir. İnsan olan, insan hakkı yemez. Yiğit olan kişi toplum tarafından kabul görmeyen davranışlarla şöhretini gözelemez. Çünkü kötü şöhret ebedi kişinin peşindedir.

***Her kişiler öyle hâcet bitürmez
Âdem olan âdem hakkı yetürmez
Değme yiğit kötü sözü getirmez
Kocalıkta nâmus ile âr olur***

(age, 1984:387)

Anlamak için önce dinlemek gerekir. Her kıssada bir hisse vardır, fakat almasını bilmeyene hiçbir hisse yarar getirmez. Büyük bilge Nasreddin Hoca'nın da dediği gibi; ye kürküm ye. Bu toplumsal bir değer yargısıdır, her devirde eleştiriye muhtaç olmuştur. Toplumsal eğitim dışa değil içe, kabuğa değil, öze önem vermeyi öngörür;

***Her kelâmda hisse çoktur alana
Kimse bakmaz ayaklarda kalana
Şimdiki zamanda zengin olana
Yer bulup sadırda itibar olur***

(age, 1984: 387)

Bilgi her şeyden üstündür, akıl her kişide vardır, ancak zekâ, akli kullanma becerisidir. Bilgi sahibi olan, halk nazarında itibar bulur. En büyük zenginlikse, bilgi zenginliğidir;

***Ârif olup Gevherî dâna olursa
Cümle âlem bildiğini bilirse
Dünyalarca ma'rifeti olursa
Züğürt olan yiğit gözde hor olur***

(age, 1984: 387)

İnsanın kendini bilmesi kadar yüce erdem yoktur. İnsanın kendi kendisini övmesi ise kınanmıştır. Her işin yolu, yöntemi vardır, yöntem, bilmeyenler, destursuz başa giren insan durumuna düşerler;

***Kendi kendimiz övmeyiz
Bi-vefâ dilber sevmeyiz
Destursuz başa girmeyiz
Yâre muhtâcımız yoktur***

(age, 1984: 638)

Bir kusur işleyen kişi, suç unsurlarını gizlemesini bilmelidir. Sadece akıllı olmak yetmez, bu bir eğitim işidir. Akıllı kişi bir günün hesabına takılıp kalmamalı, sonraki günler ne getirir onlara bakmalıdır;

***Gevherî der gecelim erte
Yiyelim içelim zevkımız arta
Bir de oldur geze hem izin örte
İzini örtmeyen yiğit nerde gezer***

(age, 1984: 636)

Cehalet halk nazarında horlanmış, ne yaptığını, ne istediğini bilmeyenler istihza ile karşılaşmıştır. Akıl, bir rehberdir, akıllı kullanmayan nerede ne bulacağını, hatta ne aradığını bilmeyendir;

***Savır savır aşk kazanı taşmaya
Kimsenin yolu yolundan düşmeye
Ahmak olan gider kuru çeşmeye
Anlamaz ki kabı dolmuş dolmamış***

(age, 1984: 409)

Günümüzün üzerinde durulan konularından biri de empatidir. Bir durumu yaşamayan o konu hakkında yargıda bulunamaz. Adalet duygusu insan vicdanını her zaman kuşatır. Kul hakkı yemek, adaletin zedelenmesi demektir. Kimsenin ahı yerde kalmaz sözü, toplum eğitiminde adalet duygusunu güçlendirmeye yardımcıdır;

***Bu derdi çekmeyen bilmez demişler
Âşık ahı yerde kalmaz demişler
Meftunun ağladan gülmez demişler
Ezelden böyle bir dâsitandır bu***

(age, 1984: 421)

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Halk şiirinde, diğer edebiyat dallarında olduğu gibi bireysel konular ağırlıkta olsa da âşıklar, toplum içinde birer öncü, lider, yol gösterici olduklarının farkındadırlar. Bu yüzden de âşıklar şiirlerinde toplumumuzun geleneklerini, ahlakını, kültürel yapısını yücelterek bu değerleri pekiştirmeyi sağlayacak yönde eserlerle halkın eğitilmesine yardımcı olurlar.

“Topluma öğüt vermek de eski ozanların töresidir. Onların yerini tutan saz şairi, Tanrı’ya yakın sayılmakta, her sözünde bazen keramet aranmaktadır. O da halkın bu sanısına uygun cevaplar vermeyi şairliğin şanından saymaktadır. Bu açıdan bakılınca halk şairi bazen halkın öncüsü, bazen de savunucusudur. Köylünün hükümetten, mütegalibeden, zalimlerden,

haksızlıktan, yoksulluktan, kıtlık, hastalık gibi şeylerden duyduğu ıstırabı ve ettiği şikâyetlerini de saz şairleri yansıtmaktadır.” (Kabaklı,1985:447)

Şiirlerde geçmiş olaylardan dersler verilir, yapılan hataların bir daha yinelenmemesi için bireylerin bu konudaki düşünceleri yönlendirilmeye çalışılır. Âşıklar, deneyimlerini şiirler aracılığıyla iletirken halkı eğitir ve geçmişteki deneyimleri bugün ile birleştirip gelecekte karşılaşılabilecek olumsuzlukları, tehlikeleri haber verir.

Özellikle nasihatler genellikle halk şiirinde aşığın halka bir konuyu öğretmesi veya bir düşünceyi aktarması için yazılmış şiirlerdir. Fakat âşıkların eğitici özellikteki şiirlerini sadece nasihat şiirleriyle sınırlandırmak yanlış olacaktır. Çünkü âşıkların hemen hemen pek çok şiirinde eğitim unsurlarına rastlanmaktadır.

17. yüzyıl Anadolu’sunun büyük ve köklü kültür taşıyıcıları olan Âşık Ömer, Karacaoğlan ve Gevherî’nin incelenen şiirlerinden hareketle, halk eğitimi boyutunun;

1. Dinî Eğitim
2. Bireysel- Kişiliğe Yönelik- Eğitim
3. Toplumsal Eğitim

Şeklinde gruplandırılması mümkündür.

Dinî Eğitim boyutunda, dünyanın geçiciliği bu yüzden dünyaya fazla bağlanmamak gerektiği, insanın dini görevlerini yerine getirmesi öğütlenir. Bireysel eğitim boyutunda, bilgiye önem veren, sabırlı, cesur, yalansız, riyasız, hırslarından arınmış, iyi ahlaklı, bireyler olmaya yönelik telkinler verilmiştir. Bu telkinler bilgi çağında yetiştirmek istediğimiz, ülkemizin ve dünyanın ihtiyacı olan ideal insanın özellikleriyle ilgilidir. Toplumsal eğitim boyutunda ise, toplumun zaman zaman yozlaşması, değerlerini yitirmesi eleştirilerek, insanı insan yapan özelliklere önem verilmesi gerektiğine vurgu yapılır. Ayrıca, yurt sevgisi bütün sevgilerin üstünde tutulmuştur. Şairlerin şiirlerinde savunduğu kabuller, Türk Milletinin yüzyıllarca inandığı millî kimliğimizi kazandıran, kültürel sürekliliği sağlayan ortak değerlerdir.

KAYNAKLAR

- Altunkulaç, Refika, Karacaoğlan Şiirinin Birleştiriciliği, Milli Folklor, Y:14.
- Artun, Erman. (2008).Âşık Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul, Kitabevi,
- Başgöz, İlhan. (1984) Karacaoğlan, Cem Yayınevi
- Boratav, Pertev N., (1983), Folklor ve Edebiyat 2, Adam Yay., İstanbul.
- Elçin, Şükrü, (1987),Âşık Ömer Divanı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, -----, Halk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yay., Ankara.
- , Gevheri Divanı, (1984) Ankara Üniversitesi Basımevi,) Ankara.
- Ergin, Erdem, (2008),19. Yüzyıl Halk Şiirindeki Gelenek, Eğitim ve Etkileşimin Sosyal Yaşama Etkisi, DEU Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Rayman, Hayrettin, (1996),Karacaoğlan Şiirlerinde Ahenk, Ankara.
- Kadıoğlu, A. Öznur, (2007) ,Çankırılı Halk Şairlerinde Geleneksel Etkileşimin Eğitime Katkısı, DEU Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Karadağ, Metin: (1996), Türk Halk Şiiri (Tarihçe, Temel Bilgiler), Balıkesir,
- Oğuz, Öcal ve ark. (2004), Türk Halk Edebiyatı, Grafiker Yay., Ankara,
- Özdemir, Ahmet. (2009), Karacaoğlan, Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları No:35İstanbul

- Özdemir, Fuat. (1995)Karacaoğlan'ın Şiir Gücü ve Eğitim Anlayışı. Çukurova Üniv . Sos. Bil.Ens.Dergisi,Cilt 3 s.3
- Taşka, S. M., COŞ, İ. ,Âşık Feymani'nin Şiirlerinde Eğitim ve Eğitim Unsurları, [www.turkiyat.selcuk.edu.tr.](http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/) / PDF Dergi/ s: 25
- Türkmen, Fikret (1995a), Âşık Garip Hikayesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Akçağ Yayınları, Ankara
- Yağcı, Öner, Karacaoğlan, Yaşamı ve Bütün Şiirleri, Gün Yayıncılık, İstanbul.
- Yardımcı, Mehmet,(2009)Yaşamları, Sanatları ve Şiirlerinin Yorumlarıyla Âşıklarımız, Ürün Yayınları, Ankara.

Başvuru Tarihi: 21-06-2010

Kabul Tarihi: 04-08-2010